

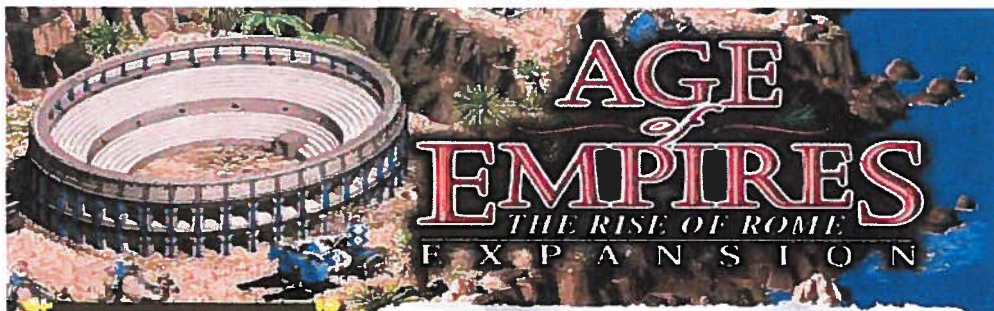
Antikkens samfund

Del 2: Romerriget – fra begyndelsen til senrepublikken

Pensum:

1. Bryld, Carl-Johan: Verden før 1914 i dansk perspektiv, Systime 2008.
2. Carlsen, Jesper: Romerriget, Systime 2001. s. 13-16
3. Steg, Kristian Jepsen: På sporet af Romerriget, L&R 2015. s. 13-17, 19-21, 40-41

Hellenismen fra ÷300 til 0

I det nordlige Grækenland lå der et kongerige, Makedonien, hvis konge, Filip, som tidligere nævnt, tog magten i hele Grækenland i ÷338. Filips søn, Alexander den Store, erobrede ved et dristigt krigstogt hele perserriket, men da han døde i ÷323 kun 33 år gammel, splittedes det store rige mellem hans generaler. Disse generaler og deres efterkommere kom som nye fyrstedynastier til at regere i Ægypten, Syrien og andre mellemøstlige stater.

I de følgende århundreder udvandrede græske kunstnere, købmænd og embedsmænd til de nye stater ved det østlige Middelhav, og der opstod en ny, international kultur, hellenismen, præget af græsk sprog, kunst og åndsliv. Denne hellenistiske kultur var en elitekultur, der kun berørte en smal overklasse. Den brede befolkning levede videre efter de gamle orientalske traditioner, som påvirkede hellenismen med sine ideer om det guddommelige kejserdømme. Med romerriket bredte den hellenistiske kultur sig i tiden hen mod Kristi fødsel også til de vestlige middelhavslande.

1.

Fra:
Verden
før 1914,
Systeme

ROMERRIGET

÷500 TIL 500

Som vi har set, gik den overlegne, græske kultur sin sejrsgang i middelhavslandene, og den kom også til at påvirke Rom. På enkelte områder, nemlig det organisatoriske og politiske, var romerne dog grækerne overlegne. Mens de græske bystater lå i stadig, indbyrdes strid, skabte romerne et stort og stabilt rige, der kom til at eksistere i næsten tusind år.

Italien samles under Rom fra ÷500 til ÷270

Mens grækerne omkring ÷500 førte krig mod perserne, var Rom en lille, ubetydelig bystat blandt mange i Italien beboet af bønder og hyrder. Arkæologerne fortæller, at den ældste bydannelse på de syv høje ved Tiberfloden går tilbage til omkring ÷600.

Efter ÷500 blev det lille bondesamfund indviklet i krige med de øvrige bystater og stammer på den italienske halvø. Den romerske bondehær, der ligesom den græske bestod af letbevæbnede fodfolk og under kamp var opstillet i en falanx, var de andre overlegen, og omkring ÷270 var hele Italien underlagt Rom.

Romerne indgik en tosidig (bilateral) traktat med hvert enkelt af de besejrede samfund, som derefter blev kaldt forbundsfæller. Disse måtte afstå en del af deres jord, som blev overladt til romerske borgere. Endvidere havde de pligt til at stille soldater, hvis romerne forlangte det, og i deres udenrigspolitik skulle de følge Roms ønsker. De skulle derimod ikke betale skat, og romerne blandede sig ikke i deres indre forhold. De indgåede traktater var alle lidt forskellige, hvilket gjorde det vanskeligt for forbundsfællerne at samarbejde om et eventuelt oprør imod Rom. Princippet kaldes "del og hersk". Dette og romernes lempelige politik betød, at forbundsfællerne stort set accepterede Roms herredømme.

Fra bystat til verdensmagt

Da republikken blev indført, var Rom en lille bystat i Latium, ikke større end at alle borgere kunne nå ind til Forum og deltage i en folkeforsamling og komme hjem igen samme dag. Men allerede i ÷400-tallet begyndte en række af krige, der resulterede i samlingen af Italien under Roms herredømme. Ifølge romersk historieskrivning var der gang på gang tale om krige, der blev påtvunget romerne, og historikerne tror i almindelighed heller ikke på, at romerne havde en langsigtet ekspansionspolitik. Romerne reagerede på skiftende trusler fra fjendtligsindede bystater og stammer. I nogle tilfælde konkrete og aktuelle trusler, i andre tilfælde mulige fremtidige trusler.

Det første skridt var at samle Latium under Roms lederskab. Det var gennemført ca. ÷340. Derefter fulgte et halvt århundrede med kampe med de samnitiske bjergstammer i Appenninerne. Da de var besejret omkring ÷300, var Rom blevet stormagten i Italien. Derefter kom Rom i konflikt med nogle af de græske bystater i Syditalien. Det endte med, at Rom i ÷267 også fik herredømmet over Syditalien. Dermed var Italien syd for Posletten samlet under Rom.

De besejrede bystater fik status som romerske forbundsfæller. Det indebar, at de fik lov til at styre deres egne indre anliggender, men i udenrigspolitikken skulle de følge Rom, og de skulle stille med soldater, når Rom havde brug for det. For at sikre forbundsfællernes loyalitet beslaglagde romerne en del af deres jord, som blev brugt til at bosætte kolonier af romerske borgere.

I ndtil tiden kort før Kristi fødsel var romerne stort set konstant i krig. Først gik det ud over de stammer, der boede rundt om byen Rom, men hér stoppede den romerske ekspansion ikke. Omkring 300 f.v.t. var hele Italien under romersk styre. Hvordan kunne det lade sig gøre for romerne at undertvinge deres naboer på den italienske støvle?

Da romerne første gang kom op at tottes med nabostammerne i regionen Latium, var Rom en bystat, hvor de fleste kendte hinanden, og hvor de fleste var bønder. En krig blev således ikke udkæmpet for en eller anden abstrakt sag, nej, bondsoldaterne kæmpede for deres egen eksistens, for deres jord samt slægten og familiens overlevelse.

Krigermentalitet

Nogle historikere mener, at romerne nærede en særlig stærk patriotisme, og at stoltheden over selv at have en vis indflydelse på forholdene i byen gjorde dem moralsk stærkere. Sikkert er i hvert fald, at en af Roms fjender efter mislykkede fredsforhandlinger skal have sagt, at han havde mødt en "by af konger". Sikkert er også, at der i de romerske myter er grundlagt en tradition om Rom som noget ganske særligt, en slags gudernes udvalgte folk. Tænk bare på historien om Romulus og Remus. Andre myter lader hellige gæs advare romerne mod fare eller fortæller om romerske hærførere, der ofrer sig selv i krig og belønnes af guderne med sejr.

Romernes forestilling om, at de kun måtte erklære retfærdige krige (ental: bellum justum) var tæt forbundet med religionen, hvilket sikkert også fik soldaterne til at kæmpe hårdere. Dertil kom, at romerne principielt ikke gav op. Selv om de romerske legioner led nederlag på nederlag, lykkedes det altid de romerske ledere at hverve nye soldater, der så til sidst vandt krigen. Modstanderen kunne på den måde regne med, at en sejr aldrig var lig med, at krigen var vundet. Tværtimod.

Find fem forklaringer på, hvordan det kunne lade sig gøre for romerne at undertvinge sig Italien.

MENS DU LÆSER

Kong Pyrrhos, der invaderede Italien 280 f.v.t. og i et blodigt slag besejrede den romerske hær, skal have sagt, at "endnu en sådan sejr, og vi har tabt."

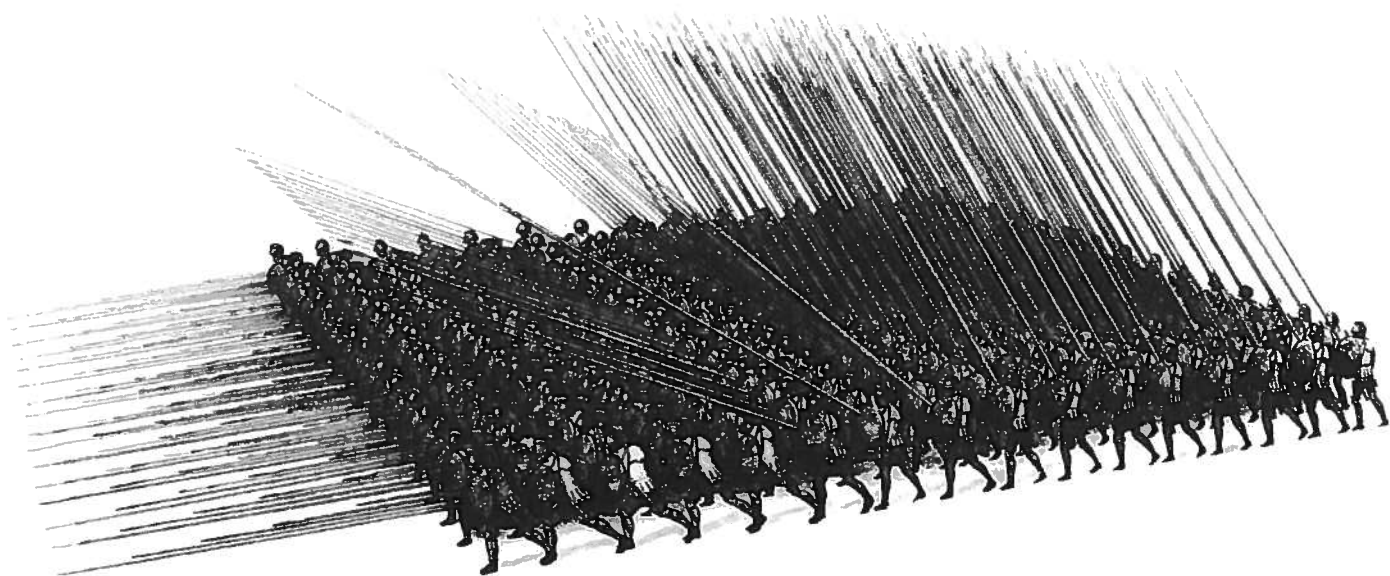
I det sidste og afgørende slag havde romerne endnu en gang stablet en ny hær på benene. Da romerne sendte grise ind på kamppladsen, gik Pyrrhos' krigsefanter i panik. De af Pyrrhos' soldater, der ikke blev trampet ned, flygtede, og Pyrrhos måtte drage hjem med et nederlag i bagagen.

Del og hersk

I starten var de romerske soldater stillet op i en falanx (billedet). Problemet ved falanxen var, at den var sårbar mod angreb fra siden, så derfor gik man over til en mere fleksibel taktik, hvor enhederne blev stillet op som på et skakbræt.

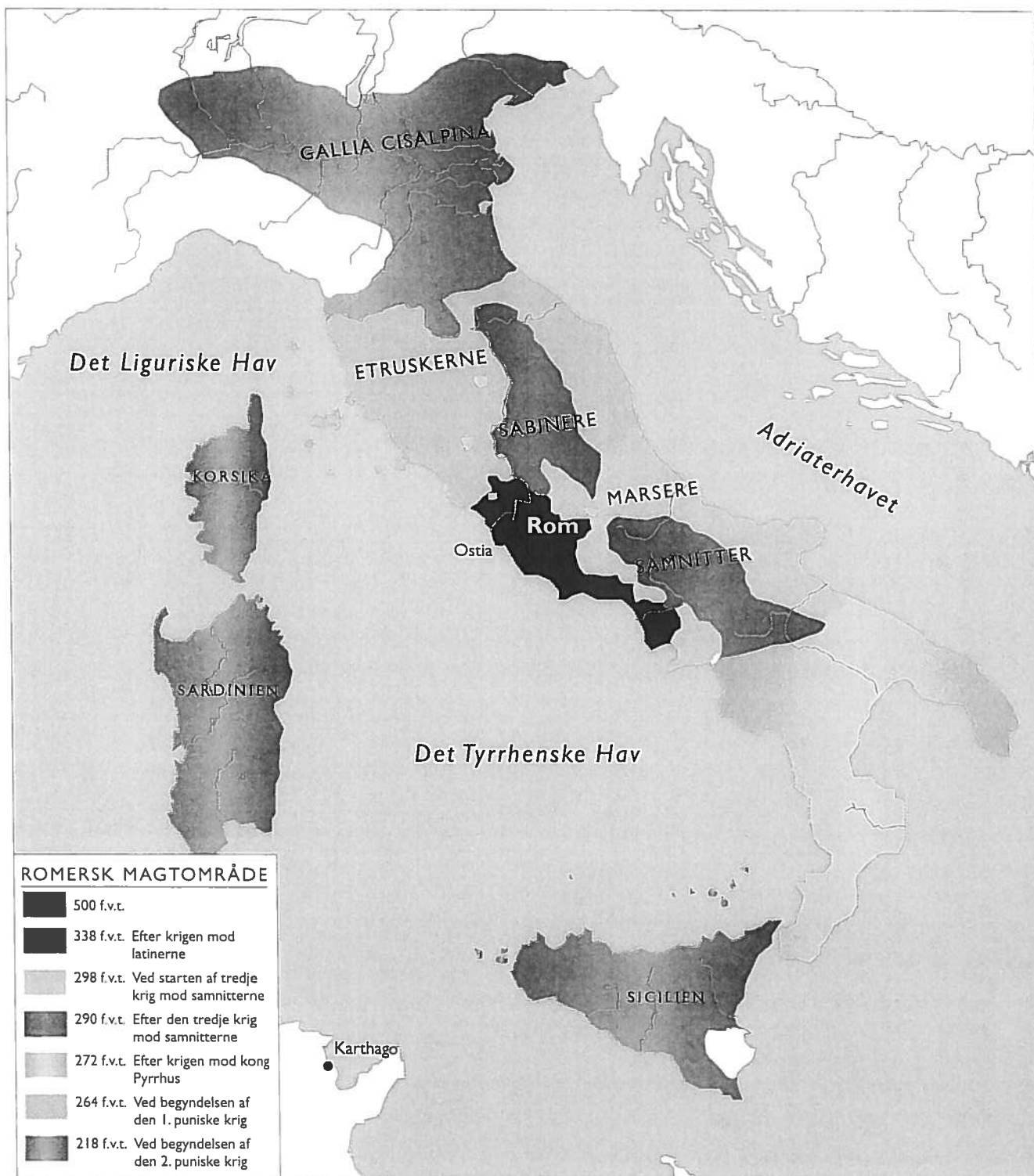
Fælles for de årsagsforklaringer, der indtil nu er blevet nævnt, er, at de alle drejer sig om en særlig romersk krigermentalitet. Der er ingen tvivl om, at de mange krige havde gjort Rom til et militærsamfund, hvor borgerne var bønder og krigere på samme tid. Andre forklaringer koncentrerer sig imidlertid om enten politiske eller samfundsmæssige forhold.

Meget ofte nævnes romernes "del og hersk"-politik som en årsag til ekspansionen. Fra de første sejre over nabobyerne brugte Rom et system, hvor de betvungne byer indgik fredstraktater, der stillede dem forskelligt: Nogle byer blev erklæret for venner med dertil hørende fordele, andre blev simpelthen overtaget af Rom, mens andre igen blev forbundsfæller

ÅRSAGSFORKLARINGER

med skiftende grader af selvstyre. Som følge af dette system havde romernes tidligere fjender intet til fælles og havde derfor ingen interesse i at slutte sig sammen og gøre oprør. Faktisk fik byerne tildelt store fordele, hvis de "opførte sig ordentligt", mens de "uvorne" byer blev straffet. Det kunne man kalde "pisk og gulerod-systemet".

En endnu mere jordnær forklaring er, at romernes mandskabspotentiale meget ofte var større end modstandernes. De havde simpelthen flere soldater end de andre.

Dette kunne lade sig gøre af to årsager. Dels sørgede forbundsfællesystemet for, at romerne aldrig stod alene og kunne trække på forskellige alliancer. Dels omdannedes Rom som en følge af krigene og de mange krigsfanger til et slavesamfund, der gjorde det muligt at få dyrket jorden, også selv om bonden var i krig. Man kan sige, at slaverne frigjorde en resource, der gav romerne frihed til at slå.

De puniske krige fra ÷264 til ÷146

Med undertvingelsen af de græske bystater i Syditalien kom romerne til at stå over for karthagerne, der var stormagten i den vestlige del af Middelhavet.

Karthago var en bystat, der lå i Nordafrika, hvor byen Tunis ligger i dag. Karthago var kort efter ÷800 blevet grundlagt af fønikerne. Fønikerne havde hjemme i det nuværende Libanon og var et semitisk folk – dvs. deres sprog hører til i samme sproggruppe som bl.a. arabisk og hebraisk. Ligesom grækerne drev fønikerne fjernhandel i Middelhavet og grundlagde mange kolonier. Karthago havde vokset sig større og stærkere end alle andre fønikiske byer, og omkring ÷260 herskede Karthago over det nordafrikanske kystområde, over den sydøstligste del af Spanien og over den vestlige halvdel af Sicilien.

Da Rom så ud til at ville underlægge sig de græske bystater på den østlige del af Sicilien, bevægede de sig ind på Karthagos interesse-

område, og den nye stormagt Rom og den gamle stormagt Karthago stødte sammen i en meget lang og hård kamp, der ikke kun kom til at dreje sig om Sicilien, men om selve herredømmet over den vestlige del af Middelhavet. Tre krige udkæmpede Rom med karthagerne, som de kaldte "punerne", og krigen kaldes derfor de puniske krige.

Den første krig fra ÷264 til ÷241 endte med en romersk sejr, og Karthago måtte afstå Sicilien, Korsika og Sardinien. Karthagerne forberedte sig imidlertid målbevidst på et nyt opgør med Rom, og de udvidede deres herredømme i Spanien og fik således erstatning for det tabte territorium.

Spændingen mellem staterne voksede, og i ÷218 begyndte den anden puniske krig (fra ÷218 til ÷201), da karthagernes store feltherre, Hannibal, gik til angreb på romerne. Fra Spanien førte han sin hær gennem Sydfrankrig og over Alperne ned i Italien. "Hannibals tog over Alperne" blev en legende, ikke mindst fordi karthagernes hær førte krigselefanter med sig. Det var få elefanter, der klarede turen, men de, der nåede ned til Italien, gjorde i første omgang et voldsomt indtryk på de romerske tropper.

Hannibal besejrede romerne i en række slag, og i 15 år opholdt han sig i Italien med sin hær, men han havde ikke ressourcer til at indtage selve Rom. De fleste forbundsfæller forblev loyale over for Rom.

Da romerne sendte en hær over til Afrika, blev Hannibal kaldt tilbage til Karthago, og her blev han besejret i et afgørende slag i ÷202. Ved fredsslutningen i ÷201 måtte Karthago afstå Spanien og love ikke at gå i krig uden Roms tilladelse.

Karthago var ikke længere en stormagt, men ledende romerske politikere var alligevel ikke tilfredse, de ønskede simpelthen Karthago udslettet. I den tredje puniske krig (fra ÷149 til ÷146) gik de romerske legioner igen i land i Nordafrika, besejrede Karthagos hær og jævnedes byen med jorden. Det tidligere Karthago blev nu også underlagt Rom.

2.

Den næste omgang i romernes greb efter verdensmagten kom med de puniske krige. Krigene strakte sig over tre faser i årene 264-146 f.v.t. og enden på dem blev, at romerne var den allerstørste magtfaktor i Middelhavet, som de nu – med rette – kunne kalde *Mare Nostrum* (Vores Hav).

Romernes modstandere var det handelsfolk, som romerne kaldte punere (*poeni*). De havde deres hovedbase i Karthago, der lå cirka der, hvor Tunesiens hovedstad Tunis ligger i dag, men deres indflydelse strakte sig over det meste af det vestlige Middelhav. Indtil den italiske halvøes endelige erobring i 265 f.v.t. havde romerne og punerne haft venskabelige forbindelser, men herefter var havet åbenbart ikke stort nok til begge folk.

Den første konfliktzone var Sicilien, der var domineret af punerne. I 264 f.v.t. blandede romerne sig i en lokal konflikt og sendte soldater til øen. Krigen var brudt ud.

Kampen om Middelhavet

Den græsk-romerske historieskriver Polyb, der levede fra ca. 203-120 f.v.t. fortæller, at han havde hørt om en traktat mellem romerne og karthagerne (altså punerne), "ifølge hvilken romerne skulle holde sig borte fra hele Sicilien og omvendt karthagerne fra Italien." Hvis en sådan aftale havde eksisteret, var romerne altså den aggressive part, og oven i købet havde de brudt de hellige løfter, der var aflagt på traktaten.

Som den dygtige historiker han var, gik han i arkiverne – faktisk i skatkammeret ved Jupiters tempel i Rom – og tjekkede, om der fandtes en sådan traktat dér. Det gjorde der ikke, og Polyb konkluderede derfor, at "der aldrig har været, og heller ikke nu er, noget spor efter en sådan overenskomst." Det passer fint sammen med, at romerne jo altid sørgede for at føre *retfærdige krige*. Alligevel mener mo-

1. Find følgende steder på kortet s. 21: Rom, Karthago, Messina, Sicilien, Sardinien, Sagunt, Cannæ, Zama.
2. Hvem var punerne?
3. Hvornår var første puniske krig, hvad sloges de om og hvad blev resultatet af krigen?
4. Hvem var Hannibal?
5. Hvilken betydning fik Sagunt?
6. Hvad blev det samlede resultat af de tre puniske krige?
7. Hvem var Polyb og Livius?
8. Skriv 2 forskelle på Polybs og Livius' fremstilling.

MENS DU LÆSER

derne historikere, at traktaten rent faktisk har eksisteret, og at romerne brød denne traktat.

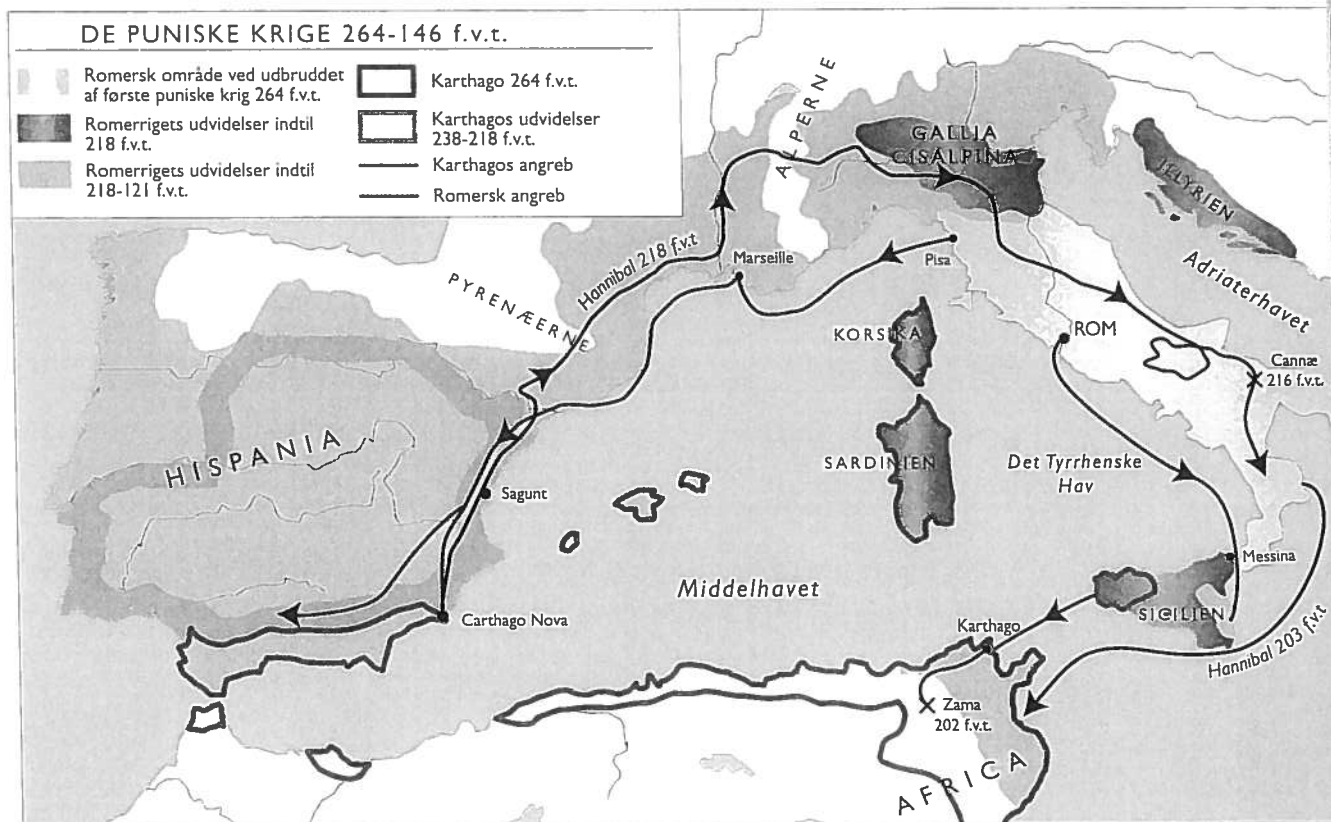
I hvert fald sloges romere og punere om Sicilien i over 20 år. Romerne havde i begyndelsen en del vanskeligheder, fordi Karthago kontrollerede havene med sin stærke flåde, mens romerne havde været vant til at føre krig på landjorden. Løsningen var at udstyre de romerske skibe med entringsbroer, så soldaterne – lige som i en piratfilm – kunne borde de puniske skibe og på den måde føre landkrigen ud på havet.

Efter 20 års krig sejrede den romerske stædighed. Punerne havde fået nok og overlod Sicilien til romerne. Men da de puniske lejesoldater efterfølgende gjorde oprør, fordi lønnen lod vente på sig, så Rom sit snit til at presse citronen yderligere: Nu forlangte de en forhøjelse af krigsskadeerstatningen, og punerne skulle ud over Sicilien også afgive øen Sardinien. Det vakte naturligvis vrede, men punerne havde intet andet valg end at acceptere. Alternativet var fornyet krig.

I stedet udvidede Karthago sin magt i Spanien, hvor der fandtes rige sølvminer. Punernes general Hannibal sørgede dog for ikke at træde romerne over tærne. Aftalen med romerne var, at Karthago ikke måtte udvide nord for Ebro-floden, og det holdt Hannibal sig til. Men da romerske udsendinge dukkede op med krav om, at Hannibal skulle holde fingrene fra byen Sagunt, 135 km syd for Ebro, reagerede han i 219 f.v.t. ved at angribe byen. Krigen brød ud igen.

Det hele begyndte med en slem forskrækkelse for romerne. Ung og dristig, som han var, drog Hannibal nemlig med sin hær – med krigselefanter og det hele – over alperne og ned i Italien. I teorien et fuldstændig vanvittigt træk. Romerne blev i den grad taget på sengen, og Hannibal nedslagtede adskillige romerske hære. Slaget ved Cannæ blev højdepunktet. Her havde romerne samlet en hær, der var dobbelt så stor som Hannibals, og i tiltro til deres overlegne styrke fattede de romerske soldater ikke mistanke, da punerne i ordnet geled påbegyndte en langsom tilbagetrækning. Ved på den måde at blive lokket frem opdagede legionærerne for sent, at Hannibal i al hemmelighed havde sendt store troppestyrker rundt om den romerske hær, der nu var omringet. Nu bredte panikken sig. De romere, der ikke faldt for punernes spyd, blev trampet ihjel eller flygtede. Under en tredjedel af den romerske hær overlevede Cannæ.

KILDEANALYSE

Romernes redning blev deres sædvanlige stædighed og Hannibals vanskelige forsyningssituation. Mens det tilsyneladende var muligt at stampe den ene romerske legion op af jorden efter den anden, var Hannibal afhængig af, at hans forsyninger skulle sejles til Italien fra Afrika. Samtidig angreb romerne Spanien og til sidst også selve Afrika. I 202 f.v.t. vandt romerne slaget ved Zama, syd for Karthago, og afgjorde krigen. Udbyttet af krigene var imponerende: et utal af slaver, guld og sølv i rige mængder, Sicilien, Sardinien, Spanien og – efter at romerne 149-146 f.v.t. endeligt udslettede Karthago – også Nordafrika. Rom var nu et verdensrige.

Roms forfatning

1. Forvandlingen fra bystat til verdensrige i løbet af få århundreder betød voldsomme sociale og økonomiske forandringer. Men forvandlingen udspillede sig inden for rammerne af en forfatning, der var forbavsende stabil trods ændringer og reorganisation.
2. Rom havde ingen skreven forfatning, og alle spørgsmål blev afgjort under henvisning til forfædrenes skikke. Dette sæt af uskrevne regler udviklede sig i løbet af republikkens

500-årige historie. Enhver politiker måtte kende dem og Roms historie nøje. Det romerske samfund var nemlig præget af konservatisme og modvilje mod forandringer.

3. Institutioner skiftede ikke navn, selv om deres formål og indhold blev ændret totalt. Det var især tydeligt under kejserdømmet, som efterfulgte republikken. På papiret var det en fortsættelse af republikken, og embedsmændene og senatet forvandt ikke, men fungerede stadigvæk under det nye politiske system.
4. Tre organer styrede den romerske republik: Folkeforsamlinger, embedsmænd og senatet, hvor de tidligere embedsmænd havde sæde.

Fig. 5: Gnaeus Pompejus (÷ 106 til ÷ 48) med tilnavnet 'den store' yndede at lade sig sammenligne med den makedonske konge Alexander den Store. Den oprejste pandelok var blot et af mange lighedspunkter mellem de to feltherrer. Portrættet, der skal dateres til 100-tallet, er fundet i en grav i nærheden af Rom, men findes nu på Ny Carlsberg Glyptotek i København.

Fra:

Jesper Carlsen: Romerriget, Systime 2001.

5. Folkeforsamlingerne bestod kun af mandlige borgere, og de valgte embedsmændene for et år ad gangen. Folkeforsamlingerne stemte desuden uden forudgående debat om lovforslag fremsat af embedsmændene, og med tiden fik de også til opgave at dømme i visse retssager. Folkeforsamlingerne var ikke demokratiske i den forstand, at hver mands stemme talte lige meget. De velstående havde størst indflydelse, og Rom blev aldrig et demokrati på samme måde som det klassiske Athen. Det skyldtes især embedsmændenes og senatets indflydelse. Folkeforsamlingerne forsvandt helt i kejsertiden, og i stedet blev alle embedsmænd udpeget af senatet ved lov, hvor kejseren havde ret til at anbefale eller afvise kandidaterne.
6. Det første vigtige embede i Rom var kvæsturen, som man kunne opnå som 30-årig. De otte, senere tyve kvæstorer havde opsynet med forvaltningen af Roms finanser og regnskaber. De uerfarne embedsmænd skulle kun administrere senatets afgørelser, og deres politiske indflydelse var således begrænset. Det var imidlertid første trin på den politiske rangstige, hvor man som det næste kunne blive ædil.
7. Ædilerne havde tilsyn med byen og ansvaret for Roms kornforsyning, og desuden skulle de lede offentlige lege i form af dyrkampe, gladiatorampe eller teaterforestillinger. Ædilerne fik tilskud fra statskassen til disse forestillinger, men det var normalt dem selv, der betalte det meste. Det gav gode muligheder for at skaffe sig popularitet, der kunne udnyttes i den næste valgkamp.
8. Prætorerne var de næsthøjeste embedsmænd, mens konsulerne havde de højeste embeder. Prætorerne fungerede næsten som moderne retsformænd. Ligesom der ikke var nogen skreven grundlov i Rom, var der heller ikke en egentlig kriminallov førend i kejsertiden. Ved sin tiltrædelse udsendte den nye prætor de retningslinjer, som han agtede at følge det næste år. Prætorerne blev på denne måde en form for jurister, men de kunne også fungere som konsulernes stedfortrædere.
9. Der var oprindeligt kun to prætorer, men antallet voksede i takt med den oversøiske ekspansion, og de blev efter embedsperiodens ophør i Rom ofte udsendt som statholdere i provinserne for mindst et år ad gangen. For at understrege de otte prætorers magt (latin: *imperium*) blev de altid ledsaget af to betjente, liktorer, der bar ris og knipler (Fig. 6).
10. En konsul havde ret til ikke mindre end 12 liktorer. Man kunne først blive konsul i en alder af 42 år, og en 12-årig politisk karriere skulle have givet de to konsulere nok erfaring til at være Roms øverste ledere i såvel krig som fred. Konsulerne ledede senatets forhandlinger og folkeforsamlingerne, når de var i Rom. Konsulernes vigtigste opgave var imidlertid at lede den romerske hær i krig, og som øverstkommanderende var de enerådige. De udskrev soldaterne til hæren, men det var senatet, som bestemte deres antal, og som i givet fald erklærede krig.
11. Det fineste embede i Rom var at være censor. Der blev valgt to censorer hvert femte år blandt de forhenværende konsulere, og de skulle stå for folketælling og udlicitere alle statens forpagtninger, herunder skatteopkrævningen. Censorerne reviderede også listen over senatets medlemmer og kunne udstøde de medlemmer, som de ikke fandt værdige.
12. Uden for denne embedsstige stod de ti folketribuner, der oprindeligt var plebejernes beskyttere over for patriciernes embedsmænd. Tribunerne kunne nedlægge veto mod embedsmændenes og folkeforsamlingernes beslutninger, og tribunerne havde mulighed for selv at fremlægge lovforslag. De to Gracchus-brødre var således folketribuner, da de forsøgte at gennemføre deres reformer.
13. I krisesituationer kunne der desuden udpeges en diktator, som samlede de to konsulers magt i en hånd i et halvt år. Embedet forsvandt efter 2. Puniske Krig (+ 218 til + 201), men dukkede op i en noget anden form

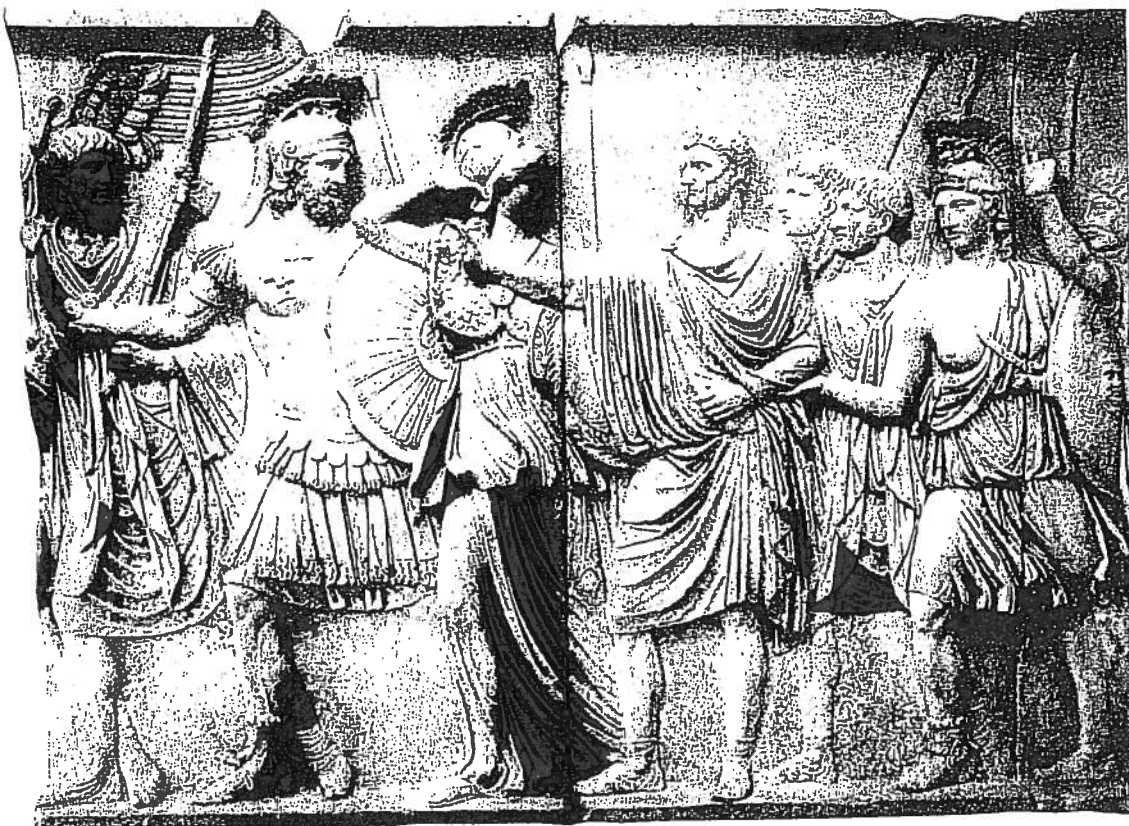

Fig. 6: Liktorernes fasces symboliserede konsulernes og prætorernes magt. Liktorernes opgave var at beskytte embedsmændene og foretage arrestationer og henrettelser efter ordre. Her ses de sammen med soldater og guder ved kejser Domitians afrejse fra Rom (portrættet er senere omarbejdet til et portræt af hans efterfølger). Mussolini opkaldte sin bevægelse, fascismen, efter liktorernes fasces ikke kun for at understrege forbindelsen mellem det moderne Italien og Romerriget, men også for at understrege bevægelsens myndighed.

i senrepublikken, hvor det blev anvendt af diktatorer som Sulla og Cæsar.

14. Senatet i Rom bestod af de tidligere embedsmænd, og man blev medlem, når man havde været kvæstor. Formelt var senatet kun rådgivende, men det var alligevel den dominerende faktor i romersk politik i republikken (Fig. 7). Senatets magt skyldtes, at man var medlem på livstid, hvorimod embedsmændene blev udskiftet hvert år, og de kunne stilles til regnskab for deres handlinger, når deres embedsperiode var udløbet.
15. Nogle senatorer tilhørte en lille inderkreds af 30-40 slægter, som kaldtes nobiliteten. Den bestod af slægter, der kunne tælle mindst én konsul blandt deres forfædre. Senatet var aristokratiets højborg og lige så hierarkisk op-

bygget som det øvrige samfund. Man fik ordet efter anseelse og rang. De tidligere konsulere talte først, og de fleste medlemmer gav sjældent deres mening til kende med andet end med fødderne. Afstemningen foregik nemlig ved, at senatorerne fordelte sig langs de to sidevægge som tegn på tilslutning eller afvisning af et forslag.

16. Senatet fastlagde udenrigspolitikken, bevilgede penge og fordelte provinserne blandt de afgående embedsmænd. Senatets sammensætning og betydning ændrede sig i løbet af kejsertiden. Den gamle republikanske nobilitet uddøde og blev erstattet af medlemmer, som stammede fra provinserne. Senatet mistede reelt sin politiske magt, men de mere end 600 senatorer beholdt deres privilegier.

De havde blandt andet ret til at bære en hvid toga med purpurstriber og sad på de bedste pladser ved forestillingerne i teatre og cirkus. De forblev således Romerrigets absolutte elite, og et medlemskab var eftertragtet blandt provinsernes aristokrater.

17. På rækkerne lige bag senatorerne sad de såkaldte riddere, der tilhørte den næsthøjeste stand i Rom. For at blive optaget i ridderstanden skulle man være fribåren og mindst have en formue på 400.000 sestertier, mens en senator skulle eje 1 million. Der var tale om meget store formuer, idet en daglejer normalt fik ca. 1 denar om dagen. De fleste riddere havde deres formuer investeret i jord, men nogle købte rettighederne til at opkræve skatter og afgifter i provinserne for fem år ad gangen.

18. Disse skatteforpagtere havde stor magt i provinserne, og hvis de stod på god fod med statholderen kunne de tjene mange penge på bekostning af provinsboerne. I Italien skulle romerske borgere kun betale nogle få afgifter, mens skatter havde været afskaffet siden erobringen af Makedonien i 167.

19. Overklassen i provinsbyerne bestod af de lokale byrådsmedlemmer, der ejede gårde i byernes opland. Indbyggerne i de erobrede områder havde oprindeligt status som fremmede, men byrådsmedlemmerne havde ret til romersk borgerret, når de havde været embedsmænd. Disse poster var ulønnede og kostede i realiteten penge, da man forventede, at en embedsmand betalte for nye offentlige bygninger eller til byens udsmykning og underholdning. Derfor var det kun de færreste, der havde råd til at blive lokalpolitikere, og herved sikrede romerne sig den

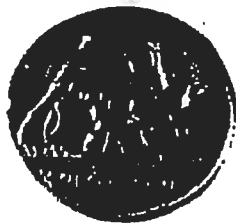
lokale elites samarbejde gennem udsigten til privilegier.

20. Skellet mellem romerske borgere og fremmede var ganske vist juridisk og ikke økonomisk bestemt. Der kunne i den samme by være fattige romerske borgere, der tilhørte *plebs*, og rige fremmede, men den bevidst liberale borgerretspolitik gav gradvist indbyggerne i provinserne del i de juridiske og politiske privilegier, som havde været forbeholdt indbyggerne i Italien. Højdepunktet i denne udvikling kom i 212, hvor næsten alle frie indbyggere fik romersk borgerret.

Tekst 1-3.

Fig. 7: Senatet mødtes enten i templer eller i kurien på Forum Romanum i Rom. Den nuværende bygning går tilbage til omkring 300, da den tidligere kurie var ødelagt ved en brand.

Romersk sølv-mønt fra ±200-tallet. Bagsiden viser Romulus og Remus, der dier ulvinden. Ifølge mytologien grundlagde de to tvillinger Rom. De blev som nyfødte sat ud for at lide døden, men ved guddommelig hjælp blev de reddet af en ulvinde. Remus blev under en strid dræbt af broderen, hvorefter Romulus blev Roms første konge.

Problemer i republikkens sidste tid

Da romerriget voksede, voksede også problemerne med at få den gamle forfatning til at virke tilfredsstillende. Den romerske militærmagt byggede på en fodfolkshær af værnepligtige bønder. Men den italienske bondestand var presset dels af de evindelige krige dels af en økonomisk udvikling, der lignede den græske i kolonitiden. Da Sicilien, Nordafrika og andre kornproducerende områder blev romerske provinser, udkonkurrerede de det italienske landbrug, som måtte stille om til produktion af vin og oliven og til græsning. Derfor vandt godserne frem på de små brugs bekostning, og mange bønder måtte søge til Rom eller de få andre byer og leve af handel, håndværk eller som klienter dvs. i afhængighed af overklassen. Dette klientelasystem var et personligt afhængighedsforhold mellem en herre (patronus) og en klient, jo flere klienter patronen havde, jo mægtigere var han. Patronen beskyttede og hjalp klienten, som til gengæld stemte på patronen til valg og viste ham almindelig respekt. Man har sammenlignet det med vore dages mafiasystem.

For at bevare den militære styrke ændredes omkring ±100 den værnepligtige hær til en professionel hær af hvervede soldater, der efter en årrækkes tjeneste fik et stykke jord som pension. Hæren blev mere effektiv, men den enkelte soldat følte sig ofte mere bundet til at kæmpe for sin hærfører end for staten.

Endelig var det en svaghed, at det store rige skulle administreres af stadigt skiftende embedsmænd, der som indbyrdes rivaler var tilbøjelige til at tænke mere på at befæste deres egen politiske og økonomiske magt end på statens ve og vel. Således var der udbredt utilfredshed i provinserne over, at statholderen normalt benyttede sit år i embedet til at lade en væsentlig del af skattepengene gå i egen lomme.

I 49 f.v.t. udbrød der borgerkrig i Romerriget. Hærføreren Gajus Julius Cæsar gik med sine loyale og kamptrænede legioner over grænsefloden til Italien og tørnede sammen med den anden supermand i det romerske verdensrige, Gnaeus Pompejus Magnus. Resultatet af borgerkrigen blev et diktatur under Cæsar. Og dermed var den republik, som romerne var så stolte af, en saga blot.

Men hvad var den økonomiske, politiske og mentalitetsmæssige baggrund for republikkens undergang?

Økonomi

Økonomi handler om penge, men penge er jo bare et symbol på værdier. I Romerriget var der værdi i jord, korn, oliven, vin og slaver, og det var netop forandringer i denne økonomiske basis, der forandrede vilkårene for den måde, man førte politik på.

Indtil de puniske krige omkring 200 f.v.t. havde den fri bonde været den dominerende økonomiske enhed i området omkring byen Rom. Det var også ham, der udkæmpede Roms krige som menig legionær, og som gik med i paraden, når hærføreren fejrede sin triumf. Men med sejren over Karthago og indlemmelsen af store – og rige – områder oplevede byen et sandt økonomisk boom. Dels fordi man fik store værdier og skatte fra de erobrede områder, f.eks. Spaniens sølvminer, dels fordi opgaven med at rejse ud og forvalte provinserne gik til indflydelsesrige politikere. Disse politikere havde ført en dyr valgkamp for at nå magtens tinde, og nogle af dem så opgaven som en mulighed for at tjene investeringen hjem – simpelthen ved at udplyndre provinsen. Resultatet blev en strøm af rigdomme

1. Hvad er argumenterne for, at republikken var et oligarki?
2. Hvilke forskellige typer magistrater var der?
3. Hvad var senatets rolle?
4. Hvorfor blev den romerske overklasse rigere fra 200 f.v.t. og frem?
5. Hvad brugte de deres rigdom på?
6. Hvorfor flyttede så mange småbønder til Rom?
7. Hvad gik klient-systemet ud på?

MENS DU LÆSER

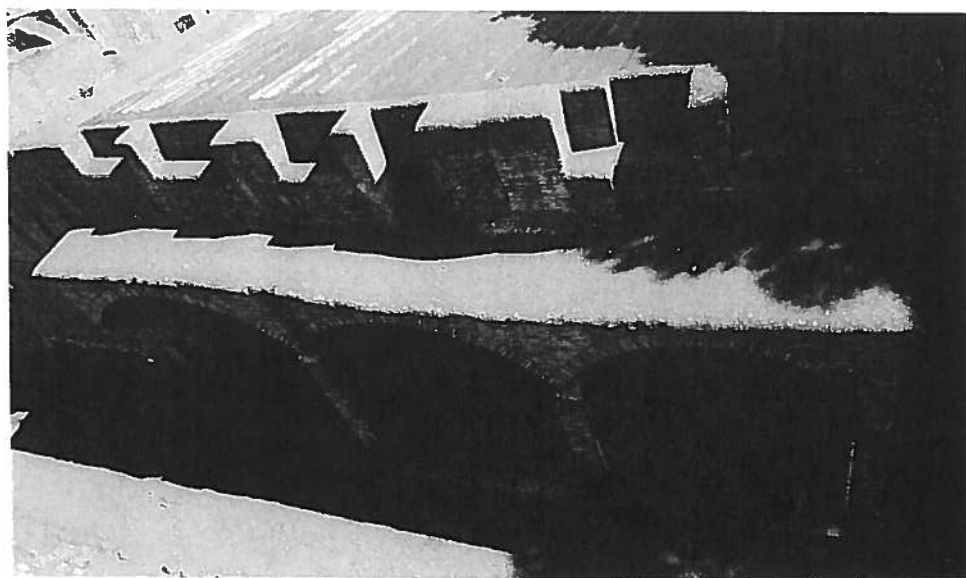
til Roms overklasse, der nu havde mulighed for at forbruge mere, hvad der som bekendt fører til øget efterspørgsel og øget behov for arbejdskraft.

Overklassen investerede imidlertid også sine nyvundne rigdomme i de horder af slaver, der fulgte med krigene. Slaverne blev brugt på gårde, som rige romere besad eller havde opkøbt til lejligheden. En rig romer kunne have 10 eller flere gårde rundt omkring i Italien, hver med 10-20 slaver, der producerede korn og i stadig højere grad oliven og vin. Det var der nemlig penge i.

Nu fik den lille bonde problemer. Han havde ikke overskud til at vente på, at oliventræerne voksede sig bæredygtige og kunne derfor ikke hente den samme økonomiske gevinst som rigmændene. Og når nu køberne stod på spring – særligt var rigmændene interesserede, hvis bondens jord var af høj kvalitet – må det have været fristende at sælge jorden og flytte til byen, hvor der jo var efterspørgsel på arbejdskraft.

Det var lige netop det der skete. Rom tidoblede sit indbyggertal og blev omkring Kristi fødsel en gigantisk storby med måske 1 million indbyggere, måske endnu flere. Typisk arbejdede den tidligere bonde med handel og håndværk fra sin egen lille butik, der ikke var meget andet end et vindue og en disk, og/eller han ernærede sig med forskellige småjobs. Det gav olivenolie på brødet, men heller ikke meget mere. Når livet i

En typisk butik –
her en slags café,
et thermopolium,
i Roms havneby
Ostia.

ØKONOMIENS BETYDNING FOR POLITIK OG TANKEGANG

storbyen samtidigt var usikkert – der fandtes hverken rigtigt politi eller brandvæsen – havde den lille mand brug for nogen at søge hjælp og støtte hos. Denne støtte var rige romerske politikere mere end villige til at give. Og det fik enorm betydning for det politiske spil og det romerske samfund.

Politik

Den romerske republik blev ledet af en gruppe embedsmænd eller *magistrater*. Havde man tid og penge til at stille op i politik, kunne man blive valgt som magistrat, men så fik man også ansvaret for en del af den offentlige administration i et helt år. Det gav magt og enorm prestige, jo længere man nåede op i systemet.

Som 30-årig kunne den unge romer for første gang stille op til kvæstor, den magistrat der havde ansvaret for pengekassen.

Næste skridt var posten som ædil. Her var det rigtig vigtigt at have pengepungen i orden, for ud over at sikre ro i gaderne skulle ædilen også stå for kornforsyning til byen Rom og for underholdning til masserne – f.eks. gennem gladiatorkampe, teater eller hestevæddeløb. For at øge sin popularitet og dermed chancen for at blive valgt til en endnu højere post betalte ædilen oftest af egen lomme.

Endelig var der de høje poster som prætor og konsul. Prætoeren overvågede retssystemet og fastlagde principper for retssager, mens de to konsuler var Roms øverste ledere, der også havde kommandoen i krig.

Et embede som magistrat medførte en plads i senatet, en forsamling af ældre herrer, der på papiret kun var rådgivende. I realiteten var respekten for traditionen og forfædrenes skikke (*mos maiorum*) så stor, at et råd fra senatet næsten altid blev fulgt. På den måde lå en stor del af magten hos senatet i en meget lang periode.

Slagmarken i romersk politik var *folkeforsamlingen*, der stemte om lovforslag og valgte, hvem der skulle lede republikken. Det kan lyde demokratisk, men er det ikke. Forsamlingen var nemlig inddelt i klas-

De gigantiske bronzedøre fra senatet blev i 1660 flyttet til Laterankirken i Rom.

ser, hvor de rige var delt i rigtig mange små grupper, mens almindelige mennesker var delt op i få, meget store grupper. Hver gruppe havde én stemme, og det var flertallet, der afgjorde hele gruppens indstilling til en sag. Bagefter blev der talt op, hvad grupperne havde stemt, men når man nåede et flertal, stoppede man med at tælle. Man begyndte altid med at optælle de rigeste klasser, og da det var dem, der var flest af, nåede de lavere klasser ikke altid at komme til afstemning, selv om det var dér, flertallet af befolkningen hørte hjemme. Kvinder, fremmede og slaver havde naturligvis ikke stemmeret.

Sammen med at politisk arbejde var ulønnet – og at det derfor kun var de rige, der havde råd til at stille op til valg – betød dette system, at de herskende i den romerske republik var en ret lille gruppe mænd fra overklassen. Man kan kalde det et fåmandsstyre eller oligarki.

På den anden side var politikerne afhængige af at blive valgt på folkeforsamlingen, og det var derfor vigtigt at skaffe sig tilhængere, også blandt almindelige romere. Kampen om tilhængere var uløseligt forbundet med det særlige romerske forhold mellem *klient* og *patron*.

Mentalitet: Klient-systemet

Klient-systemet havde eksisteret så langt tilbage, nogen romer kunne huske, men nu blev det for alvor relevant. Der var tale om et gensidigt forpligtende forhold mellem en indflydelsesrig og økonomisk stærk mand (*patron*) og en svagere stillet klient. Patronen skulle sørge for sin klient, typisk hjælpe ham med råd, lån eller beskyttelse, hvis han kom i vanskeligheder. Denne velgerning bandt klienten til troskab mod patronen. F.eks. kunne klienten møde op hver morgen foran patronens hus for at vise sin taknemmelighed eller følge ham rundt i byen som livvagt eller bare som et omvandrende heppekor.

For klienten var der umiddelbare fordele ved systemet, om end han måtte opgive noget af sin personlige frihed. For patronen lå fordelene ikke kun i den enorme prestige, det gav at have et stort følge af klienter. Det blev også i stigende grad en nødvendighed, hvis man ville gøre sig i politik – en politiker kunne have tusinder af klienter – for selvfølgelig stemte klienten på sin patron på folkeforsamlingen.

Den vandring fra land til by, der fulgte med slavelandbruget, betød, at der var masser af potentielle klienter, som rige romere med politikerambitioner kunne fiske op og binde til sig. Politik blev på denne måde ikke længere et spørgsmål om tradition, veltalenhed og budskaber, men udviklede sig til at blive en kamp om at få så mange klienter som muligt. Magten gled fra senatet og magistraterne til enkeltpersoner, der via deres klienter kunne kontrollere folkeforsamlingen.

Patronen havde oftest mange klienter, som han gjorde forskellige tjenester. Klienten havde til gengæld pligt til at gøre gengæld, når det var muligt. Venskab og troskab (loyalitet) bandt dem sammen, selv om ordet venskab som regel kun blev brugt, når patronen havde brug for sin klient. En klient kunne også selv optræde som patron og have sine egne klienter under sig.

